

Irt-e verset Tokody Márton?

Az 1735. évi zendülés verses visszhangjai közül már 1866-ban hármat tett közzé K. Papp Miklós kis monográfiája (*Az 1735-i zendülés története*). Kettő belekerült Thaly Kálmán *Adalékjaiba* is (II. 423. és 433. l.). Pintér Jenő nagy összefoglalásának IV. kötetében (242. sk. l.) csak a „Péror veszedelme“ címen közöltnek mondja el tartalmát, a bibliográfiai jegyzetekben pedig még egy közlés helyét jelzi, az Irodortört. Közl. 1929. évf.-ában. Thaly kiadását azonban nem vetette egybe ezzel a közléssel, így az összevetés nyomán szükségszerűen felvetődő problémát sem láthatta meg. Rövid cikkünkben ezt szeretnők tisztázni.

A „Péror veszedelme“ címen ismert éneknek több változata van. Az elsőt — mint Thaly is jelzi — Szilágyi Sándor az *Uj Magyar Múzeum* 1859. évi kötetében közölte, hódmezővásárhelyi kéziratból. Papp Miklós ugyancsak Szilágyi másolatából tette közzé műve 134—137. lapjain. Thaly egy, teljesebbnek látszó másolatát találta meg a Nemzeti Múzeum könyvtárának Hung. Quart. 175. II. jelzésű kéziratot füzetében. E kézirat címe: *Magyar világi Énekek, mellyeket egybeszedett és le irt Jankovits Miklós Anno 1789*. Ebben a II. füzet 33. b. lapján XXXIV. szám alatt kezdődik a vers „Péror téteményei és halála“ címen. A Jankovits-másolat jóval bővebb a Szilágyi közölté szövegnél (az 21, ez 38 versszak). Thaly egyebekben híven nyomatja le Jankovits másolatát, csak az utolsó versszakot iktatja át Szilágyi közléséhez híven a magyarok vallomásába, 26. szakként. Lényegében a két nyomtatott szöveg abban különbözik, hogy a Thaly-közlés a magyarság keserű haragjának (13—15. vssz.) és a börtönben szenvedők nyomorúságának is (17—21. vssz.) kifejezést ad, Péror búcsúját pedig teljesebbé teszi. A legfontosabb bővülés a 37. versszak, mert ez a szerző nevét látszik elárulni:

A ki ez verseket egyben componálta,
kinek nevezetes ura,
Töködy Mártony volt ennek fundatora,
magyar kurucoknak oberst kapitánya.

Ha valaki a vers olvasásában nem elégszik meg a címmel, ennél a vallomásnál meg kell állapodnia. Thaly ugyanis ennek alapján a vers szerzőjévé Tokody Mártont teszi meg, nem ugyan a vershez fűzött jegyzetekben, mert ott erről nem szól, hanem a kötet tartalomjegyzékében (352. l.). Amde a rabok szenvedését a verselő első személyben mondja el: „...hordoztunk láncokat“ stb. Ha tehát Tokody Márton írta a verset, a rabok és lázadók között kellett lennie. Pintér Jenő, minden gyanú nélkül vévén át a tartalomjegyzék utalását, Tokodyt vallja a versszerzőnek és elmondja róla, hogy „biharmergyei nemes, a császári hadseregben előkelő katonai rangot viselt“. De akkor hogyan szerepeltetheti önmagát a rabok között?

A kérdés megoldásához az a változat segít, amelyet Kozocsa Sándor tett közzé az Irod. Közl. 1929. 470. sk. lapjain. Ennek a végén ezt olvassuk:

Rab voltam, ezek közt viseltem vasat is,
 A vasat viselvén hordoztam láncot is,
 Sirva ettem délben kenyeret, estve is,
 Estvét nagy bánatban értem, mint azok is.
 A Csonka torony volt helyem több rabokkal,
 Mely környül vitetett erős kőfalakkal,
 Melyben minden napon ültem nagy bánattal
 Várván szabadulást gyakor óhajtással.

Ez a változat tehát még határozottabban a rabok társának, a zendülés részesének vallja a szerzőt. Megindulásának lírai részei is nyilvánvalóvá teszik, hogy a rációk álnoksága ott ég keserűségében. A vers írója még nem tud az ítéletről, nem tud Péro sorsáról sem, tehát nyilván még a rabság idején keletkezett a verse. Mivel elbeszélő része (11 vsz.) egyezik a Thaly-közölte énekkel, kétségtelen, hogy a többi változat ebből a Kozocsa-közölte szövegből fejlődött.

Ez a változat bővült Péro kivégzése után az ítékezés és a búcsúztató versszakaival. A bővülés első fázisát a Szilágyi féle változat mutatja; a legkésőbbi lejegyzés, tehát a legbővültebb szöveg a Jankovits-másolat.

Már ennek alapján is kimondhatjuk, hogy versünknek szerzője Tokody Márton nem lehet. De talán bővítője? — Az 1736-ban megjelent „Rövid Példa“ — amely már a Thalynál és Pappnál lehető „Új szomorú éneket“ is közli — a pör aktáinak során sehol sem említi Tokody Márton nevét. Nem tud róla a pörnek újabb ismertetője sem. De ha a fontos versszakot gondosan vizsgáljuk, abból sem kell azt olvasnunk ki, hogy Tokody a szerző, csak azt, hogy a vers írójának valami kapcsolata volt Tokody Mártonnal, aki fundatora — nem a versnek, mert vers-fundatorról nem szoktak beszélni —, hanem az olvashatatlan helynek vagy seregnek, amelyet már Thaly sem tudott megfejteni. A Péro lázadásáról szóló ének tehát nem Tokody Márton írása, szerzése; azt a változatot, amelyben Tokody neve szerepel, az 1736. március 13-án Borbély Mihálynak megküldött, most Kozocsa közlésében előttünk levő szövegből a megszabadult rabok közül az az ismeretlen formálta újjá, aki szabadulása után Tokody Márton jószágára vagy inkább seregébe került.

Tokody Mártont tehát, aki fegyverrel szerzett magának nevet, alap-talanul gondoltuk a vers szerzőjének.

De ha már ezt a kis félreértést helyreigazítjuk Pintér Jenő hatalmas irodalomtörténetében, iktassuk vissza a Péro lázadásáról szóló énekek felsorolásába azt a 103 versszakos elbeszélést is, amelyet Papp a 158—173. lapokon közölt. Ezt nem közli Thaly az Adalékokban, azért nem tud róla Pintér; pedig érdekes hajtása a mozgalom hullámának. Ugyanúgy a király iránti hűség hirdetője, mint a Thalynál is meglévő — de Pintérnél hiányzó — „Új szomorú ének“. Hódmezővásárhely áll elbeszélése központjában, záró figyelmeztetése is előbb „A H. M. Vásárhelyi köznéphez“, azután a vásárhelyiek nevében „Minden rendes karbeli magyar hazánknak igaz tagjaihoz“ szól, tanulságát így foglalván össze:

Végre minden értsd meg a dolog summáját:
 Ha ki nem tiszteli a király orezáját,
 Nem éri esendesen halála óráját,
 Az életnek el nem nyeri koronáját.

Szerzője Bonfiniust olvasta és idézi, erős híve és hódolója a Károlyiaknak, elítélője a Bocskai- és Thököly-féle mozgalomnak. Irodalmi olvasottságát az ilyen hasonlatok mutatják:

Miként a feltámadt szép napnak fényére
 Fut a préduló vad barlangos helyére,
 Úgy ez igaz székek szorgos kérdésére
 Ezek megnémultak, fejek esüggött fére.

Maga a vers egy szemtanúnak késői referátuma; Mária Teréziához intézi fogadalomtételét.

Végül — a teljesség kedvéért — megemlítem ezeknek az eseményeknek latin verses visszhangját is. *Elegi illustrissimi adolescentis Antonii L. B. Mednyánszky de Medgyes poetae cassoviensis* c. kötetben (1735) két elégiát találunk: „Ad Regnicolas superioris Hungariae cum adversus seditiosos Trans Tibiscum arma moverent“ és „Poetae profligatam esse seditiosorum cohortem inaudiens pacem advenisse Regno gratulatur“ címen. *Alszeghy Zsolt.*

Amikor Petőfi aranyat szállított.

A földi javakban sohasem dúskáló költővel ilyesmi is megesett. Persze, csak katonakorában s hivatalos minőségben.

Az Országos Levéltárban Petőfi—Bem-kapcsolatok után böngészve, a kézirásos és három kötetből álló „A honvédelmi bizottmány és a kormányzó 1849. évi mutató könyve“ c. iktatókönyv I. kötetében, amely az A—G-betűs akták jegyzékét tartalmazza, *Bem* címszónál a következő bejegyzést találtam: [Bem] „Petőfit őrnagyul ajánlja, *küld általa nyers aranyat*, szabadságot ad Pesten időzhetnie“. Ennek az aktának a száma 7447 volt. Kerestettem a Levéltárban, de nincs meg s egyik illetékes tisztviselő felvilágosítása szerint az ügyirat — más esetleges lelőhelyet is számításba véve — már elveszetteknek tekinthető.

A nem talált aktával kapcsolatos eseményeket — egyéb, a jegyzetekben megemlített források¹ alapján — Ferenczi Zoltán *Petőfi életrajza* III. kötetében a 327—341. lapokon tárgyalja. Ezek szerint Bem altábornagy Freydorfból, Temesvár alól 1849. május 4-én futárként hivatalos levelekkel küldte a költőt Debrecenbe Kossuthhoz, majd tovább Pestre. Petőfi kétfajta üzenetet visz magával; egy május 4-én kelt, Kossuthhoz címzett, franciául

¹ Ezek közül legfontosabb a Petőfi-Múzeum V. évf. (1892) 6. sz.-ban ugyancsak Ferenczi cikke: *Bem hadijelentése a „Honvéd“-ban*, ahol e kérdéssel bővebben foglalkozik és Klapka visszaemlékezése a Magyar Szalonban (1885. évf. okt. sz.): *Petőfi összekocnása a hadügyminisztériummal*.

írt meglehangú és *magánjellegű* ajánlólevelet, melynek főbb részei magyarul a Vasárnapi Ujságban (1875. évf. 2. sz. 26. l.) jelentek meg Ferenczi szerint Petőfi István N. Múz.-beli hagyatékából Szász Károly fordításában, bár Szász Károly nevét a Vasárnapi Ujság nem tünteti fel. Ezt a levelet tehát ismerjük, elején ez olvasható: „*Tegnap* írt leveleimet *ma* viszi Önhöz Petőfi úr.“ A *hivatalos* iratok ennél fogva *május 3-án* íródtak; *ezek nem ismeretesek, tárgyukat* azonban a *mutatókönyv* elárulja. Bem előterjesztései három irányúak: a költő őrnagyi rangjának megerősítésére vonatkoznak (május 3-án kelt Petőfi „vezérkari százados“-nak őrnaggyá történt kinevezése is), a nyersaranyzárlítványról beszélnek és Petőfi pesti szabadságát engedélyezik, ha ehhez a minisztérium is hozzájárul (ez utóbbi feltételre mutat a hivatalos bejegyzés végső szavának *ható-képzővel* történt ellátása; a hozzájárulás szükségese voltát a háborús idők szigorúbb fegyelme magyarázhatja).

Az iktatókönyv három adatából csak a középső tartalmaz valami újat, azt, hogy *Bem Petőfivel nyersaranyat küldött a kormánynak*. Arról, hogy Bem az 1849-i erdélyi vagy délvidéki hadjáratban aranyzákmányra tett szert, egy idevágó tudósításban sem olvastam. Nem említi ezt Gyalokay Jenő újabbban megjelent, *Bem erdélyi hadjáratáról* szóló alapos monográfiája sem. Elképzelhető azonban, hogy akár az aranyban gazdag Erdély valamelyik feldolgozó üzemében, akár egy lefoglalt ellenséges hadipénztárban aranyrudakat zákmányolt Bem, mert a kohászatban, nemesfémre vonatkoztatva, a „nyers“ kifejezés „iparilag fel nem dolgozott“, tehát érmévé, ékszerré stb. meg nem munkált anyagot jelent. Ilyen rúdaranyat küldött tehát a pénzre rászoruló háborús kormánynak Bem katonai örökisérettel, s éppen annak a kedvelt tisztnak vezetésével, akinek ekkor a hadügyminisztériumban nagyon rossz híre volt, s akinek ő épp akkor akart kedvezményeket (ezek között az őrnagyi kinevezés megerősítését) kieszközölni a kormánytól.

Ismerve a költő és Bem közötti benső baráti viszonyt és azt, hogy Petőfire a hadügyminisztériumban nemcsak a korábbi Mészáros Lázár-féle eset, de egy, Bem beleegyezésével történt, Kossuthnak is igen kellemetlen hírlapi közlés miatt haragudtak (a Vécsey-ügy a Honvédben!), feltételezhető, hogy *a becses nyersaranyküldemény átadását Bem azért bizta kedres poétájára, hogy a küldemény vételekor a vezetőkben keletkező öröm révén is segítse Petőfi sorsának jobbrafordulását*. A Vécseyt rossz hírbe hozó levél közzététele azonban oly kellemetlen volt a kormánynak, hogy az eset már bűnbakot követelt. Bár a közlés Bem tudtával történt, eljárni csak a külső fegyelmet kevésbé tisztelő poétával szemben lehetett. Petőfinek kellett bűnhődnie, ezért Kossuth és Klapka sem az őrnagyi kinevezést nem erősítették meg, sem szabadságot nem adtak. De ezekről Ferenczi már bőven beszél.

Közlésem Petőfi életének alakulására csak igen kis terjedelemben vet új fényt. De nem az adatközlés nagysága, hanem Petőfi személye teszi indokolttá, hogy az ilyen kis hír is nyilvánosságra kerüljön. Talán ez az adat is, a többi más apróval együtt, felhasználhatóvá lesz egy új tudományos Petőfi-életrajzban, amelynek a még oly becses és alapos Ferenczi-féle után is el kell jönnie.

Benkó Barnabás.

Újabb adalékok egy Ady-motívumhoz.

1.

Kisebb-nagyobb Ady-tanulmányaimban sokszor foglalkoztam egy Ady-motívummal, amely Ady költői világának egyik mindvégig legszámontartottabb s leggyakrabban előrántott ötlete. Ez a motívum: a gondolat s főképp a költői gondolat megszemélyesítése. Ez a költői ötlet — költői képzet — ha az összes idevágó verseket csoportosítanók — egy nagyon vastag kötetnyire terjedő verscsomót tenne ki. Az eszmei váza, alapja ennek a motívumnak: a költői megvalósodásért küzdő gondolat. Mondhatnók így is: a költői alkotás létrehozásának, megszületésének fájdalmas vajúdási folyamata. Ezt a fundamentális képzetet Ady sokféleképp formálja és személyesíti. Ennek a képzetnek legfontosabb s legtipikusabb mozzanatai Adynál: 1. a lélek szenvedő állapota, izgalmas, nyugtalan gyötrődése; 2. a különféle versbe kívánckozó gondolatok csoportos jelentkezése, rohamos előtolakodása a költői lélek alkotó műhelyében (legjellemzőbb példái ennek az *Özvegy legények tánca* és *Az én koporsó-paripám*, de még az 1904-ből való *Elűzött a földem* is); 3. a manók, „gondolat-manók“, „manó-sereg“, gondolat-„fattyúk“ stb. stb. tánca, táncba-fogása; 4. az éjszaka, mint a verskeletkezés, vers-csírázás időpontja. — („Manók“ helyett nevezi Ady vers-valósulásra törekvő gondolatait „meddő álmok... sápadt némberek cifra seregének“, „kiméráknak“, „láz-virágoknak“, „özvegy legényeknek“, „bús emberek éji csapatának“, „suhogó árnyaknak“, „árnyékoknak“, „lovaghadnak“, „katonáknak“, „had-seregnek“ stb. stb.)

E motívum legeslegelőször 1903. október 24-én kerül Ady tollára, helyesebben: a nyilvánosság elé (a *Nagyváradi Naplóban*), amint ezt az *Irodalomtörténet* 1935. 5—6. számában *Egy Ady-motívum eredete* c. cikkemben megállapítottam. Ugyane cikkben pontos filológiai egybevetéssel igazoltam azt is, hogy Ady a megszemélyesített gondolat „manó“-képzetét kétségtelenül Bródy Sándor *Faust orcos* c. regényének két mondatából merítette. (Az *Irodalomtörténet* 1938. 1—2. számában újra foglalkoztam ezzel az Ady-motívummal — magyar és világirodalmi egyezésekkel és vonatkozásokkal világitva meg Ady költészetének ezt az érdekes problémáját és műhelytitkát.)

Már az előbb említett *Irodalomtörténet*-beli 1935-i cikkem írásakor úgy vélekedtem, hogy a Bródy táncoló gondolat-manói nem eredeti szemléletek. Emlékezetemben ködösen és tétován felrémlett valami Maupassant-passzus; ma is úgy sejlik előttem, mintha ennek az írónak egy, nem sokkal megőrlése előtt írt *Horla* c. hosszabb lélekrajzában találkoztam volna a Bródyéhoz hasonló megszemélyesítéssel. A véletlen különös jóvoltából kezembe akadt a két Goncourt *Charles Demailly* c. regénye, ifj. Korányi Frigyes fordításában (Klasszikus Regénytár, 1905.). Ebben a regényben (80—82. l.) van egy rendkívül érdekes részlet a költői alkotás keletkezési-formálódási folyamatáról. Nem valószínű, hogy ez volna közvetlen forrása a Bródy költői-gondolat-személyesítésének; valószínűbb, hogy Bródy egy olyan másik, későbbi regényből vagy novellából merített, amely a múlt század ötvenes éveiben megjelent *Charles Demailly*-ből kölcsönözte a szóbanforgó gondolat-metafórárt.

A *Charles Demailly* említett passzusa a következő:

„Károly követte Chavannes tanácsát. Könyvet ír... félrehajtja fejét, les, félig behúnyja szemét, vár s tovább vár, gondolatokat idéz fel... Eleinte csak köd, homály van fejében; majd mintha a fátyol sápadna, s mögötte felhők között, a reggel ezer sugara rendezkednék hajnalhasadásra; majd meg az akarat, odairányzott belső látás tüze alatt alakok, csoportok kezdenek kibontakozni s már-már követhetők; végre a kitartó erőfeszítés nyomásától megered a vonal, testet ölt a gondolat, kél a kép. Ekkor megragadja az alakot öltött és megszilárdult víziókat, melyek élnek és készek a megíráshoz, mérlegeli, kipróbálja, átgyúrja őket; és elégedetlenül dobja vissza gyakran az ismeretlenbe, az ürbe, hol porrá törnek a gondolatok, csak olyan kevés zajjal, s olyan kevés nyomot hagyva, akár a szappanbuborék, ha gyermek fúvásától pattan szét... Karosszékébe merülve ült Károly, fátyolozott tekintettel, s ideges kezei nyomkodták, tapogatták homlokát, és nekifeszültek, mintha álmok kapuját erőltetnék. Mélyebbre ásott, kutatott gondolataiban és íme új képek keltek, *de tovaszálltak, szinte szöktek előle, mint leánykák, kik táncra kérietik magukat és fejüket elfordítva bájosan suttogják: — nem, nem!* De elibök vágott Károly és majd hogy nem karjaiba kapva kényszerítette belé őket műve körtáncába. Amint nemsokára már túlzgatottá lett minden cerebrális képessége s megfeszült gondolatának minden húrja, amint képzelműre elérte a cselekvés és világosság paroxizmusát, szinte a végsőig, a megdermedésig feszítve figyelmét, egész terjedelmében vette szemügyre Károly alkotását, egyszerre ölelte át lelke a benne élő alakokat, s azt a halhatatlan Psychét, ki mosolyával ihlet életet az emberi művészetbe... E küzdelmei s örömei között, ebben az ittasságban s túlerőtötésben kellemes varázsnak s ingernek érezte Károly még kimerültségét is, halántékai forróságát és a hallucinálás izgalmi után beálló elernyedést is. Átengedte magát ringató hatásuknak, annak az állapotnak, melynek andalító lágyága hasonlít az ájulást megelőző, s néha annyira jóleső elereszkedéshez... *A munka izgalmi még párnán is nyugtalanították, s meg-megrezentették testét. At meg átsuhant a gondolat még behúnyt szemén is; új lángra lobbantotta a kialudt agyat, mely már ajtót zárt, mint a boltos, aki kereskedett egész napon át. A gondolat újra megnyitotta ajtaját, visszahívta belé az életet, sürgölődő alakokat, eszméket; és visszatértek az eszmék; kevésbé fátyolozottak, kevésbé leplezettek, kevésbé tűnények s tartózkodóak voltak, mint fényes nappal. Mintha csak szebbé és szabadabbá tenné őket az éj, telt voltak pajkos kacér, kihívó ingerrel és mindjobban lebecsátották álarcaikat, amint lépésről-lépésre közeledett az álom... Bájos árnyak, álmatlan éjkek tünderei, kiknek csak álarcait s szárnyuk himporát őrzi meg reggelre emlékezetünk.*“

A figyelmes olvasó azonnal megállapíthatja az Ady s a Goncourt-ok azonosságig menő hasonló jellemzését az alkotás lázában égő költői lélekről. Goncourt-ék „alakot öltött és megszilárdult víziói“, melyek „az ismeretlenbe, az ürbe“ hullanak, „olyan kevés nyomot hagyva, akár a szappanbuborék“; a költői képzeletben egyre-másra koló új képek, amelyek „tovaszállnak, szinte szöktek a költő elől, mint leánykák, kik táncra kérietik magukat“; az éji nyugalom párnáit is nyugtalanító „pajkos, kacér, kihívó ingerű“ gondolatok, eszmék, melyek „új lángra lobbantják a kialudt agyat“; a „bájos

árnyak, álmatlan éjek tündérei, kiknek csak álarcait s szárnyuk hímporát őrzi meg reggelre emlékezetünk“, — mindezek a lázas elképzelések egytől-egyig megvannak Ady *Őzveggy legények tánca* s *Az én koporsó-paripám* című és több, sok más versének a költői képzelet lelkiségét megszemélyesítő alakjaiban és jelenetezéseiben.

Ezek a hasonlóságok annál inkább meglepők, mert semmi valószínűsége sincs annak, hogy Ady olvasta volna *Demaillly Károlyt*. Először: mert ez a regény, a maga egészében, kevésbé sikerült, fárasztó menetű műve a Goncourt-testvéreknek, úgyhogy *eredetiben* alig lehetett volna türelme Adynak az elolvasásához; továbbá: akkor, amikor e regény magyar fordítása megjelent, 1905-ben, Ady már túl volt az ifjú olvasások mohó korszakán s ritkán vett kezébe egy hosszabb s különösen olyan regényt, melynek mese-volta és alak-típusai — már az első fejezetekből kitetszőleg — korábbi vagy későbbi regényírók munkáiban sokkal tökéletesebb-vonzóbb kidolgozásban íródtak meg.

Az Ady és a Goncourt-ok egyezései a költői alkotás pszichikumának megjelenítésében magában a téma természetében rejlenek. Ezt a feltevést erősítik azok a hasonló tárgyú és jellegű adatok, amiket az *Őzveggy legények táncáról* írt nagyobb tanulmányomban s az itt többször említett *Irodalomtörténet*beli cikkeimben Shakespeare, Goethe, Tegnér, Petőfi munkáiból idéztem. Behatóbb kutatómunka mellett bizonyára egész serege kerülne elő nagy költők többé-kevésbé hasonló elképzeléseinek a költői alkotás testet-lelket felzaklató lelkiállapotáról.

2.

A fenti közleményeim rég készen volt s már az *Irodalomtörténet*nek is beküldtem, amikor Heine egy nagyon idevágó verse akadt kezembe. (Ernst Elster-féle összes kiadás 2. kötet 92—93. l., a *Zum Lazarus*-ciklus 3. darabja.) Az olvasó azonnal megállapíthatja e Heine-vers meglepő hasonlóságát az Ady *Őzveggy legények tánca* című versével. (Erős a gyanúm, hogy a Heine-kedvelő Goncourt-ok fentebb bemutatott költői-gondolat-megszemélyesítése éppen a szóbanforgó Heine-versből való átvétel. Goncourt-ék a *Demaillly Károly* egy passzusában úgy beszélnek Heinéről, mint a legjellegzetesebben francia szellemű íróról.) A költő-agyban éjszakánként körmöket járó „fantáziák“ („Phantasieen, die des Nachts im Hirn den bunten Umzug halten“), amik *ezt* a helyet választják orgiák színhelyéül, teljesen egyeznek Ady költői elgondolásával és az ő jelenetezésével. Még az Ady „egy-két bolond verses papír-lap“-befejezése is egybevág a heinei „reggel *olykor* papírra rótt“ verssel.

Nagyszerű s nagyérdemű műfordítónk, Szász Károly, aki nemzedékeken át nevelte a magyar versszerető ifjúságot a külföld nagy költőinek szeretetére, — háromkötetű kisebb műfordításaiban *ezt* a Heine-verset is magyarba ültette. Mivel Szász Károlynak ez a nagyértékű munkája állandó kézikönyve volt a XIX. századvégi s a XX. századeleji versretermett diákságnak, egész kétségtelennek tartom, hogy Ady is megismerkedett ezzel a Heine-verssel s az sem valószínűtlen, hogy Szász Károly műfordítását, szótári segítséggel, az eredeti szöveggel is összehasonlítgatta. Tudjuk, hogy Ady VII—VIII. gimnázista korában Goethe Tassóját is forgatta, sőt egyes részleteket fordíthatni is próbált belőle. S így könnyen kedve kerekedhetett a fordított szövegnek

az eredeti Heine-verssel való szembeállítására. Erre látszik vallani a Szász Károly műfordításából kiszorult „*manchmal*“ (az utolsó versszak utolsó sora) már említett értelmi egybevágása az „*egy-két* bolond verses papírlap“-pal. Ez, persze, csak hozzávetőleges feltevés. Az egyezés, ebben, lehet véletlen s adódhatott önkéntelenül is az azonos érzés és költői eszme asszociatív logikájából. Azt sem merném határozottan állítani, hogy 8–9 év után az egymásratorlóó élmények nem süllyesztették alá Ady tudatában a Heine-verset s így tudatos-szándékos átvételről nem beszélhetünk. De annyi filológiai bizonyosságunk föltétlenül lehet, hogy igen erős és mélyen gyökeröződő heinei reminiszccenciát állapítsunk meg az *Özvegy legények táncában*. Ez a reminiszccencia aztán később a már általam régebben kimutatott egyéb hatás-motívumokkal is keveredett s átszövődött Ady eredeti költői szemléleteivel és formációival.

Fejtegetéseim bizonyosságául itt közlöm az eredeti Heine-verset a Szász Károly műfordításával.

Wie langsam kriechet sie dahin,
Die Zeit, die schauderhafte Schnecke!
Ich aber, ganz bewegungslos
Blieb ich hier auf demselben Flecke.

In meine dunkle Zelle dringt
Kein Sonnenstrahl, kein Hoffnungssehimmer;
Ich weiß, nur mit der Kirchhofsgruft
Vertausch ich dies fatale Zimmer.

Vielleicht bin ich gestorben längst;
Es sind vielleicht nur Spukgestalten
Die Phantasieen, die des Nachts
Im Hirn den bunten Umzug halten.

Es mögen wohl Gespenster sein,
Altheidnisch göttlichen Geleichters;
Sio wählen gern zum Tummelplatz
Den Schädel eines toten Dichters.

Die schaurig süßen Orgia,
Das nächtlich tolle Geistertreiben,
Sucht des Poeten Leichenhand
Manchmal am Morgen aufzuschreiben.

Mi lassan mászik az idő,
Ez az irtóztató csiga!
Míg engem egy helyhez kötött
Mozdíthatatlan vasiga.

Setét cellámba nem hatol
Reménycsillám, so napsugár;
Ez átkozott szobát, tudom,
Föl csak sirboltom váltja már.

Vagy tán rég halva is vagyok;
Tán csak kísértő szellemek
A képzetek, mik éjjelenként
Koponyámban kerengenek.

Pogány isten-faj árnyai,
Kik éjenként üres tanyát
Keresve, gyűlhelyül veszik
E kihalt költő-koponyát.

S a szörnyű kéjü orgiát,
Zaját az égi tombolásnak,
A holt költő esontvázkeze
Fölírni próbálgatja mánap.

Azt hiszem, e két utolsó adalékkal sikerült végkép megfejtenem az *Özvegy legények táncának* s az e motívum-körbe tartozó Ady-versek hosszú sorozatának igazi értelmét is felfedeznem ezeknek az Ady-verseknek legfontosabb közvetlen és közvetett forrásait.

Földessy Gyula.